

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДРОЗДОВА Ірина Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри природничих і гуманітарних наук Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Наукові інтереси: методика навчання української мови у вищій школі, формування особистості фахівця нефілологічного профілю.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DROZDOVA Iryna Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Natural and Humanities, Kharkiv National Automobile and Road University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the Ukrainian language in higher school, formation of professional identity of non-philological profile.

УДК 356.48

КУШНІР ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
e-mail:kusnirva@mail.ru

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ФУНДАМЕНТАЛЬНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На необхідність фундаментальної підготовки вчителів неодноразово наголошував академік АПН України С. У. Гончаренко та інші відомі українські науковці. С. У. Гончаренко тлумачив фундаментальність «як дидактичний принцип освіти» [1]. Фундаментальні знання дозволяють зрозуміти суть і зміст багатьох складних явищ педагогічного процесу. Важливе місце у фундаментальній професійній підготовці майбутніх учителів займає дослідницька діяльність. Хоча досить багато робіт присвячено проблемам дослідницької діяльності студентів майбутніх учителів, однак фундаментальним проблемам такої діяльності присвячено недостатньо робіт з педагогіки. Зокрема не достатньо розкрита суть і зміст поняття «дослідницька дія».

Метою статті є розкриття фундаментальності дослідницької дії в дослідницькій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Форми дослідницької діяльності студентів чи магістрантів у педагогічних університетах можуть бути такі: науковий реферат, наукова доповідь для публічного виступу, тези до конференції, презентації до нової навчальної теми, науково-дослідницький проект, курсова робота, дипломна робота, магістерська дисертація тощо. «Людська діяльність не існує інакше, як у формі дії чи ланцюга дій», – говорив О. М. Леонтьєв [3, с. 155]. Процес дослідницької діяльності можна тлумачити як процес виконання послідовності дослідницьких дій згідно певних правил, котрі зменшують невизначеність

дослідницької ситуації і збільшують визначеність аж до її розуміння суб'єктом дослідницької діяльності та можливості опредмечення її продуктів для подальшого використання іншими. З приводу поняття «ситуація» В. А. Роменець і І. П. Маноха зазначають: «Ситуація – певна просторово-часова конфігурація сил, смислів, дій, яка утворюється від активної співучасті у бутті різних суцільних і яка може набувати самостійного значення для кожного з них, а також виявляти специфічну для себе динаміку. Ситуація становить динамічне дуже рухоме утворення, що складається з постійно змінних сил дії. Ситуація – це вищий рівень єдності динамізму середовища і людських пристрастей» [2, с. 27].

Загалом предметом дослідницької діяльності студента чи магістранта є дослідницька ситуація, яку суб'єкт дослідження перетворює послідовністю дослідницьких дій. Отже, дослідницька дія є головною ланкою дослідницької діяльності. Тому розкриття її суті, смислу і змісту є нагальним завданням.

Першим питанням може бути: звідки ж береться дослідницька дія, яка невідома досліднику? Які її суть, зміст, структура? Суть і зміст дослідницької дії спочатку потрібно задумати, уявити, спроектувати, спланувати самому суб'єкту (студенту чи магістранту) дослідницької діяльності. Тому безпосереднім предметом дослідницької дії (чи системи дій, В. А. Кушнір) будуть «проекти, програми, задумки побудови дії» [6, с. 93]. Інакше кажучи, предметом дослідницької дії буде уявлення суті і змісту, конструювання

створення, а потім і здійснення дії, котра й переведе дослідницьку ситуацію в стан більшої визначеності. Результатом дослідницької дії буде її продукт – новий більш визначений стан дослідницької ситуації. Для виконання дослідницької дії її спочатку потрібно хоч якось уявити, описати, структурувати (наприклад у вигляді алгоритму послідовності операцій), знайти чи створити спосіб виконання, вибрати засіб виконання (теорію, метод, ІКТ). Спосіб виконання можна знайти в наукових джерелах і «підставити» в нього параметри власної дослідницької ситуації та реалізувати його (просте репродуктивне відтворення способу). У цьому випадку дослідницька діяльність пов'язана з пошуком способів виконання дослідницьких дій у різних джерелах (літературі, Інтернеті, хмарних технологіях), аналізом, вибором, прийняттям рішення щодо вибору оптимального чи найбільш зручного для дослідника способу виконання дії. Можна спосіб виконання дії створити за аналогією відомого суб'єкту дослідження способу, чи подібно відомому йому способу, чи як конкретний випадок (частковий) більш загального способу чи наукового підходу (конкретизація), чи створити самостійно на основі сформованої дослідницької культури суб'єкта дослідження в галузі даного дослідження, котра буде розвиватися на основі наявних знань, умінь, компетентностей, їх розширення й поглиблення шляхом опрацювання нової наукової літератури, її аналізу стосовно проблеми дослідження, систематизації наукових фактів на основі аналізу опрацьованої літератури, набуття власного досвіду дослідницької діяльності, загалом – освоєнням наукової культури суспільства в плані свого дослідження, що і здійснює суб'єкт дослідження під керівництвом наукового керівника і в межах відповідного простору можливостей виконання дії (простору можливостей освітньо-інформаційного середовища). Новий стан дослідницької ситуації як продукт дослідницької дії, буде характеризуватися створенням передумов, можливостей конструювання наступної дослідницької дії і приводить до зміни середовища в котрому виконувалася попередня дія. У результаті виконання дослідницької дії формуються-розвиваються певні якості особистості суб'єкта дослідження, змінюється його психічний стан (перехід в інший психічний стан), загалом суб'єкт дослідження більшою мірою оволодіє дослідницькою ситуацією (структурує, систематизує, узагальнює, конкретизує, обчислює, спростовує, перетворює і т.п.).

Дослідницька дія суб'єкта дослідження пов'язана з подоланням ним власних

стереотипів і обставин, обставин і дій інших. Важливим поняттям у процесі розв'язування дослідницької ситуації є акт розвитку і одиниця розвитку дослідницької ситуації та суб'єкта дослідницької діяльності (з приводу одиниці розвитку див. Б. Д. Ельконін [6]). Дослідницьку дію можна тлумачити як подію в розумінні Д. Б. Ельконіна. Поняття події в діяльності розглядали Б. Д. Ельконін, Ю. М. Лотман, М. К. Мамардашвілі, М. Хайдегер та ін. Стосовно дослідницької діяльності погляди наведених авторів можна тлумачити так. Подія охоплює (визначається) одну дослідницьку дію чи ланцюжок таких дій, котрі виконуються суб'єктом дослідження в напруженій діяльності з емоційно-вольовими зусиллями, що приводить до зрушень усієї дослідницької ситуації, перетворення середовища виконання дії. Подія в дослідницькій діяльності не є наслідком звичного її перебігу, її еволюції. Вона не повністю детермінується попереднім, тобто не є наслідком звичного перебігу дослідницької діяльності. Подія виникає як заперечення звичного перебігу, звичних правил, збігу обставин, певним чином є чудом в розумінні О. Ф. Лосєва [5] і на чому наголошує Б. Д. Ельконін [6]. Результат дослідницької діяльності, навіть проміжний, у вигляді проміжного продукту з'являється як підсумок напруженої праці дослідника, його переживань, опрацювань багатьох наукових праць в галузі дослідження, їх аналізі, систематизації, узагальненні, класифікації й у такому розумінні є закономірним, а не випадковим. Однак ідея отримання проміжного результату дослідження може виникнути як інсайт, збіг обставин, дивина, нечуване-нежданне-негадане, заперечення звичного, усталеного і в такому розумінні проміжний результат дослідницької діяльності можна тлумачити як чудо в розумінні О. Ф. Лосєва. Слово «Чудо», згідно уявлень О. Ф. Лосєва, вказує у всіх мовах саме на момент здивування тому, що появилось і відбулося (події, В. А. Кушнір). Чудо в основі своїй має характер повідомлення, виявлення, свідчення, здивованого знамення, маніфестації, як пророцтва, а не буття самих фактів [5, с. 147]. Чудо є співпадання двох планів життя – внутрішньо-здуманого і реально-історичного [5, с. 143]. Стосовно результатів дослідницької діяльності (зокрема і проміжних), то вони і з'являються як здивування і мають характер повідомлення, виявлення і навіть пророцтва. Такі результати і є співпаданням і виявленням двох планів суб'єкта дослідження – внутрішньо-здуманого ним і реально-отриманого, коли внутрішньо-здумане здійснилося, виявилось, збулося у вигляді події. Результати

дослідницької діяльності (події) починають нам бачитися (знову в поглядах О. Ф. Лосева) як Чудо, коли ми починаємо порівнювати реально дійсний образ речі (результатів дослідження) з її первинним образом, парадигмою, взірцем, з її ідеальною границею повноти будь-якої можливості здійснення [5]. У такому тлумаченні наявність події (результатів дослідження) як перехід від наявного стану дослідницької ситуації до досконалого (ідеального) є дивиною, нежданою і негаданою – Чудом. Подія в дослідницькій діяльності розриває звичний перебіг дослідження, подія «вимагає спеціальних зусиль, спеціальних засобів і спеціальної організації (дослідницької діяльності, В. А. Кушнір), тобто осмисленої й енергійної дії» (Б. Д. Ельконін [6]). Подія є смисловотворним виявленням дослідницької діяльності, переходом від нинішнього до іншого, більш визначеного стану дослідницької ситуації.

Для суб'єкта дослідження подія символізує перехід в більш досконалий психічний стан дослідника, що виражається в розвитку його дослідницької компетентності, загалом в зрушенні його дослідницької культури стосовно даного дослідження, досягнення її більшої повноти, а його «дослідницький рух» стає більш визначеним, більш досконалим, більш стійким. Подію, наслідуючи Б. Д. Ельконіна, в дослідницькій діяльності можна вважати особливою формою її перебігу, котра вимагає особливих і спеціальних умов існування, в котрій здійснюється перехід від однієї реалії до ідеї, задумки і від них до якісно нової реалії. Подія в дослідницькій діяльності – це переборення суб'єктом дослідження зовнішніх умов, обмежень, власних стереотипів, своєї свідомості і свідомості інших і вихід суб'єкта дослідження в якісно новий дослідницький простір, нове дослідницьке життя. У такому розумінні події в дослідницькій діяльності передуює криза, моментом подолання котрої і є народження та настання події, що підіймає суб'єкт дослідження на ще один щабель розвитку його дослідницької компетентності, дослідницької культури, особистості загалом.

Отже, проміжні результати дослідження можна тлумачити як події дослідницької діяльності, дослідження загалом. У результаті настання події з'являється важливий для дослідження проміжний продукт дослідницької діяльності (доведена нова теорема, створений чи удосконалений спосіб розв'язування задачі, використані нові можливості ІКТ, створені нові алгоритми тощо), відбувається зсув дослідницької ситуації, вона стає якісно іншою, зменшується невизначеність і зростає її визначеність, а

суб'єкт дослідницької діяльності підіймається ще на один щабель розвитку дослідницької компетентності, власної дослідницької культури загалом, насамперед – в аспекті проблеми дослідження.

Зауважимо, що зростання визначеності дослідницької ситуації як отримання нових знань про неї ще не забезпечує зменшення її невизначеності. Може бути, що нові знання про дослідницьку ситуацію (збільшення її визначеності) допоможуть виявити нові ще невідомі суб'єкту дослідження проблемні аспекти, котрі загалом вимагають корекції системи цілей, постановки нових цілей і відповідних задач, а значить появи нової невизначеності й у такому розумінні зростання невизначеності дослідницької ситуації в цілому. Невизначеність у дослідницькій ситуації – це не купа піску, котру дослідник лопатою перекидає в іншу купу (визначену), зменшуючи невизначеність. Характеристики невизначеності (обсяг, складність, ступінь) дослідницької ситуації («купа піску») невідома наперед суб'єкту дослідження загалом. Суб'єкт дослідження перекидає пісок невизначеності у купу визначеності. Купа визначеності ним перероблена, відома, зростає і зрозуміла досліднику та іншим, а купа невизначеності в процесі дослідження тільки визначається і на загал невідомо чи залишилося невизначеності зовсім маленька купка чи ціла гора. Для оцінки залишкової невизначеності в процесі дослідження існує науковий керівник, його великий досвід, інші експерти, дослідницька культура суб'єкта дослідження.

Дослідницька дія, сам факт її виконання представляє смисл усієї дослідницької діяльності і є значимою для даного дослідження. Одиницею розвитку дослідницької ситуації, зокрема і суб'єкта дослідження в ній повинна бути дослідницька дія, ідея, усвідомлення, конструювання, побудова котрої є актом розвитку дослідницької ситуації, насамперед – суб'єкта дослідження. Дослідницька дія містить в собі смислову й операційно-технічну складові. Операційно-технічна складова не несе в собі дослідницького смислу ситуації дослідження і така складова називається операційною. У більш загальному випадку усі дії дослідження можна поділити на власне дії (смислова складова дослідження) й операції. Дія представлена послідовністю (ланцюжком) операцій, котрі визначаються способом виконання дії та умовами і засобами її виконання (наприклад, наявністю ІКТ). Продукт дії може бути описаний на певній мові як знакової системі (наприклад, математичній у вигляді моделі), тобто, опредмечений і стати доступним для інших.

Тут знакова система, згідно Л. С. Виготського, стає «засобом соціального зв'язку». Основна трудність для суб'єкта дослідницької діяльності полягає у народженні ідеї та створенні-конструюванні дослідницької дії, розкриття-розгортання її структури, змісту, етапів.

Дослідницькі дії в процесі дослідження мають свої результати виконання, котрі виступають посередниками між дослідницькими діями. Дослідницька дія суб'єкта дослідження визначається сформованістю його дослідницької компетентності, його внутрішньою дослідницькою культурою, котрі в результаті виконання дії отримують певний розвиток. Саме сформованість дослідницької компетентності, стан дослідницької культури суб'єкта дослідницької діяльності, її рівень розвитку виступають простором можливостей, основою народження ідей та конструювання-створення-виконання дослідницької дії.

Якщо можливостей конструювання-створення-виконання дослідницької дії недостатньо в дослідника, то він поповнює свою дослідницьку компетентність, внутрішню дослідницьку культуру можливостями «зовнішньої» дослідницької культури, наприклад, через опрацювання нової наукової літератури, консультацій з науковим керівником, пошуком потрібних можливостей в Інтернеті, застосуванням нових можливостей ІКТ тощо. Суттю і смыслом дослідницької дії буде конструювання-створення суб'єктом дослідження самої дії, а не її виконання. Адже суб'єкту дослідницької діяльності самому потрібно створити-сконструювати дію, а не отримати її від когось в готовому вигляді. Якщо певну дію суб'єкт дослідницької діяльності відшукав, наприклад, в Інтернеті, розібрався з її суттю і структурою і потім виконав, то така дія в дослідницькій діяльності стає операцією. Взагалі будь-яка дослідницька дія після свого опредмечення стає операцією, бо вона в подальшому стає зрозумілою і доступною для суб'єкта дослідницької діяльності та для інших. Таким чином, у результаті виконання певного дослідження усі дослідницькі дії дослідницької діяльності стають зрозумілими й доступними в результаті опредмечення для інших і тому перетворюються в операції.

У репродуктивній навчальній діяльності спосіб розв'язування навчальної дії, її алгоритмічний припис чи програма у вигляді послідовності операцій за звичай вже задані викладачем чи вчителем. Інакше кажучи, навчальна дія вже задана. Тому суб'єкт учіння її просто відтворює з певним предметом учіння (наприклад, системою лінійних рівнянь), чого не має при розв'язуванні дослідницької

ситуації. При репродуктивній діяльності засвоюється спосіб та відповідний алгоритм розв'язування навчальної ситуації.

Опредмечені результати-продукти дослідницької діяльності стають формою дослідницької культури. Дослідницька дія – це не просто форма *споживання* дослідницької культури суспільства суб'єктом дослідницької діяльності, а вона є культуurstворення. Тобто, вона створює-розвиває дослідницьку культуру суб'єкта, стає надбанням усієї дослідницької культури певного співтовариства чи навіть частини суспільства.

Дослідницька дія – це не «предметотворення» чи «предмето-перетворення» якоїсь речі, а, як уже було зазначено, вона породжує простір можливостей іншої дії, котра змінює середовище, в котрому відбувалася попередня дія. Предметом дослідницької дії буде опредмечення її продукту у вигляді певної знакової системи. Ми стаємо на позицію, що дослідницька дія є творчим актом. Згідно ідей О. Ф. Лосева [4] творчий акт не зводиться до категорій становлення, руху, розвитку, створення. Всі вони не можуть повністю розкрити зміст творчого акту. О. Ф. Лосєв писав, що тільки якщо створений предмет не є механічним повторенням уже існуючих предметів, тільки коли не можна звести його ні до якихось інших предметів, тільки коли він вражає нас своєю оригінальністю і тільки коли він є тим, що сам про себе може свідчити, сам себе доводить, сам себе заперечує, – тільки тоді можна говорити про творчий акт, котрий привів до виникнення самого предмету [4, с. 53]. Отже, дослідницька дія має бути творчим актом. Опредметившись, продукт дослідницької дії стає самодостатнім предметом, що сам про себе заявляє і таким, ніби його ніхто не створював, ніби суб'єкт дослідження не прикладав ніяких зусиль для його створення, котрий є істинно творчим предметом. Продукт дослідницької дії наскільки самодостатній, що після опредмечення вже сам себе представляє без всякого втручання ззовні (наприклад, новий спосіб розв'язування задачі). Такий продукт не просто новий для суб'єкта дослідження і певного співтовариства, він не може бути зведений до інших продуктів у своїй оригінальності, своїй самодостатності. Можна сказати, що дослідницька дія і її продукт (творчий акт і його продукт) є подія. Дослідницьку дію (як творчий акт) вслід за О. Ф. Лосєвим можна назвати «створенням самодостатньої предметності». Продукт дослідницької дії змінює саму дослідницьку ситуацію, тобто ситуацію власної побудови. При цьому змінюються усі чи частина складових дослідницької діяльності.

Насамперед зміниться суб'єкт дослідницької діяльності, адже він безпосередньо здійснював власне культуротворення, тобто розвинув власну культуру дослідницької діяльності і як її якісну характеристику – дослідницьку компетентність. Змінюється система мотивів суб'єкта дослідження. Змінюється, уточнюється, корегується, розвивається система цілей дослідження. Причому такі зміни незворотні в тому розумінні, що самі по собі вони вже не зникнуть, а потрібно для цього прикласти зусилля, змінити напрям дослідницької дії чи дій.

Дослідницька дія як творчий акт не може бути детермінованою тільки певними причинами, вона є подією і в такому тлумаченні чудом в розумінні О. Ф. Лосева. Ще раз доцільно зазначити, що продукт дослідницької дії, будучи опредмеченим, стає доступним для інших. Його значимість буде визначатися визнанням певним співтовариством чи частиною суспільства. У результаті настання дослідницької дії як творчого акту і події змінюється бачення усієї дослідницької ситуації в аспекті зростання її визначеності. Дослідницька дія, спосіб її створення й виконання є способом розвитку дослідницької ситуації (під розвитком дослідницької ситуації розуміємо її перетворення в напрямку зростання її визначеності і зменшення невизначеності).

Отже, одиницею розвитку дослідницької ситуації і водночас одиницею розвитку суб'єкта дослідницької діяльності є дослідницька дія як творчий акт і як подія. Розвитком дослідницької ситуації у результаті виконання дослідницької дії буде зменшення її невизначеності і зростання визначеності, а значить її розуміння як суб'єктом дослідницької діяльності, так і іншими. Розвитком суб'єкта дослідницької діяльності буде розвиток його дослідницької компетентності, дослідницької культури, якостей особистості загалом.

Процес дослідження є «живим тілом» дослідницької діяльності. Відчуження з процесу дослідницької діяльності якоїсь ділянки неможливе. Адже тоді процес дослідницької діяльності не відбудеться, тоді як з моделі (процедури) дослідницької діяльності таке відчуження цілком можливе. Процес дослідницької діяльності є втілення моделі (процедури) діяльності на практиці, в реальному житті. Модель дослідження може бути спроектована й опредмечена, наприклад, у вигляді тексту-опису, плану, програми, алгоритмічного припису, схеми чи ще чогось. Процес дослідження – це вже реальне здійснення кроків (системи дій) у розв'язанні дослідницької ситуації, в реалізації моделі дослідження. Процес дослідницької діяльності

здійснює безпосередньо її виконавець – суб'єкт діяльності (індивідуальний чи колективний) – студент, магістрант. Тоді як модель діяльності може спроектувати (розробити) інша особа чи група осіб. У процесі дослідницької діяльності головною дієвою особою є суб'єкт (студент чи магістрант у нашому випадку).

Саме у процесі дослідницької діяльності розвиваються-формується мотиви до дослідницької діяльності загалом і до конкретної проблеми дослідження зокрема. Виробляються-приймаються студентом чи магістрантом цінності результатів дослідницької діяльності як цінності професійної діяльності вчителя, життя загалом, створюються-розкриваються для суб'єкта дослідження смисли дослідницької діяльності в контексті професійної підготовки, розвитку особистості і життя загалом. Розширюється інформаційна база суб'єкта дослідження (інформаційний ресурс суб'єкта дослідження), формуються нові професійні знання й вміння (когнітивність), суб'єкт діяльності оволодіває новими системами дослідницьких дій. Розвивається творчий потенціал суб'єкта дослідницької діяльності як умова її здійснення, розвиваються креативні здібності як уміння використовувати творчий потенціал в умовах конкретних досліджень.

Суб'єкт дослідницької діяльності оволодіває новими системами дій і операцій, котрі сам планує і сам ними оволодіває. Студент чи магістрант під час дослідницької діяльності багато в чому самостійно формує траєкторію дослідницької діяльності й відповідно вносить внесок у формування власної траєкторії професійної підготовки, розвитку власної особистості.

Процес дослідницької діяльності неможливий без оцінки її послідовних кроків (проміжних результатів), оцінки своїх власних успіхів, аналізу невдач і прийняття рішень щодо їхнього подолання (рефлексія). Дослідницька діяльність вимагає оцінювання можливостей різних наукових підходів, методів, способів, засобів у розв'язанні проблеми дослідження, їхнього порівняння й оптимальний вибір, що вимагає осмислення критеріїв оцінювання й вибору, та побудови способів (процедур) такого оцінювання.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. У процесі дослідницької діяльності задіяна уся емоційна сфера: від розчарування, невіри у власні сили, невпевненості до радості успіху, катарсису. При цьому розвивається-загартовується воля дослідника, вольові зусилля все більше стають нормою для дослідника, а невдачі й успіхи сприймаються як природні складники процесу дослідження (негативний результат

дослідження – також результат), їхня наявність сприяє розвитку особистості майбутнього вчителя.

Процес дослідження вимагає освоєння можливостей новітніх ІКТ як засобу дослідження, що уводить суб'єкт дослідження в інформаційний світ, інформаційне суспільство. Знання сучасних ІКТ може суттєво змінити усю процедуру (модель) дослідження, її процес. Виникає «дивна ситуація»: засоби дослідження (ІКТ) можуть суттєво змінити усе дослідження, зокрема скоригувати тему дослідження. ІКТ можуть змінити саму постановку проблеми дослідження, виявити ті аспекти дослідження, котрі без ІКТ взагалі не розглядалися.

Дослідницька діяльність загалом значно розширює уявлення студента чи магістранта про майбутню професійну діяльність учителя, розвиває-розкриває науковий погляд на навчально-виховний процес, розширює бачення організації педагогічного процесу на науковій основі, готує майбутнього вчителя до організації пошуково-дослідницької діяльності учнів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гончаренко С. У. Фундаментальність освіти як дидактичний принцип // Шлях освіти. – 2008. – № 1 (47). – С. 2–6.
2. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К.: Либідь, 2003. – 990 с.
3. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. / А. Н. Леонтьев. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1983. – 320 с.
4. Лосев А. Ф. Диалектика творческого акта (Краткий очерк) // Контекст-81 / А. Ф. Лосев. – М.: 1982. – С. 48–78.
5. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / А. Ф. Лосев. – М.: Политиздат, 1991. – 525 с.

6. Эльконин Б. Д. Психология развития: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Б. Д. Эльконин. М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 144 с.

BIBLIOGRAFIYA

1. Goncharenko S. U. Fundamentalnist osvity yak dydaktychnyi pryntsyp// Shlyakh osvity [Fundamentality as didactic principle]. – 2008. – №1 (47). – S. 2–6.
2. Romenets V. A., Manoha I. P. Istoriya psyhologiyi XX stolittya [The history of psychology of the twentieth century]. – K.: Lybid, 2003. – 990 s.
3. Leont'ev A. N. Izbranye psihologicheskie proizvedeniya [Selected psychological works]: In 2 volumes, V2. – M.: Pedagogics, 1983. – 320 s.
4. Losev A. F. Didaktika tvorcheskogo akta [The dialectic of the creative act] (A brief outline) //Context-81. – M.: 1982. – S. 48–78.
5. Losev A. F. Filisifiya. Mifologiya. Kultura [Philosophy. Mythology. Culture.]. – M.: Politizdat, 1991. – 525 s.
6. Elkonin B. D. Psihologiya pazvitiya: Uchebnoe posobie dlya studentov vysshix uchebnyx zavedenii [Psychology of development: tutorial]. – M. Izdatelskii zentr «Akademiya», 2001. – 144 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУШНІР Василь Андрійович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри математики Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: методологічні проблеми навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUSHNIR Vasyi Andriyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Mathematics, Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodological issues of teaching.

УДК 378.013

САВЧЕНКО НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка
e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ХІХ–ХХ СТОЛІТТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі соціокультурних перетворень, входження національної освітньої системи в світові інтеграційні процеси відбуваються значні зміни в суспільно-політичному, соціально-

економічному, громадському житті суспільства. Перетворень зазнала й історико-педагогічна наука: з'явилася можливість проведення неупереджених історико-педагогічних досліджень, посилюється науковий інтерес дослідників до національного історико-